

בבא מציעא קח

משה שווערד

1. ביאור אגדות חז"ל

אמור חז"ל קשוט עצמך ואח"כ קשוט אחרים אין הכונה בזה שלא ישתדל להשפיע על אחרים עד שיגיע לתכלית השלמות ורק אז יקשוט את אחרים כי אם לזאת יחכה לא ימלא תעודתו זאת לעולם, ואדרבה כל כמה שיגדל ימצא עוד יותר מגרעות וחסרונות בעצמו הדורשים תקון ושפן, אלא נאמר בזה כי כון ויתאים את הקשוט לאחרים לרגשותיו ולשאיפותיו הוא וההשפעה על אחרים תהא שופעת מנפשו כתולדה מקשוט עצמו. לכן אם רק מרגיש האדם, כל אחד לפי מדרגתו, שאיפה לטוב ואהבת האמת, וכבר זכה לאיזו הכרה נכונה, בה במדה שהוא מצא לעצמו מן האמת ושואף ועמל לקבוע את דרכו על פיה, באותה מדה עליו לשתף באשרו את אחרים ולהאיר עיניהם מאותו האור המזהיר לפניו, (ומה גם אם זכה שיהיה לו מורה דרך המלמדו ועוזרו ללכת בדרך הטוב והמועיל, ודאי שהחובה עליו לזכות את אחרים, להראותם את הדרך המובילה אותם לאשרם ולהעניק אותם מאותו האוצר של דעת ה' ותורתו אשר הגיע אליו. (שעורי דעת ב' עמ' נ')

2. שערים מצויינים בהלכה

קשוט עצמך ואח"כ קשוט אחרים. ע"י ברש"י (צפניה פ"ב-א) לשון היקש, אדם המשוה עצמו ומיישר דרכו. וברשב"ם (כ"ב ס:) פירש, הסר קש מבין עיניך תחלה, כמו (שמות ה-יב) "לקושש קש", כלומר קשוט עצמך. וברד"ק ומצודות (שם) פירשו שהוא מלשון חיפוש ולקיטה, חיפשו מומיכם כו'. וע"י במהרש"א. וכתב בסה"ק צדקת הצדיק (אות ס) דאין הקב"ה מביא צער לאדם אלא ע"י מי שנקי בדבר, ואם גורם צער לאחר במה שהוא עצמו אינו נקי נענש המוכיח על כך. ואולי משום זה נאמר (קדושים י"ז) "הוכח תוכיח" שצריך להוכיח עצמו תחילה ואח"כ להוכיח אחרים, ע"ש בפ"י המלבי"ם. וע"ע במאירי ברכות (ל: ד"ה לעולם). וכ"ה בספר חסידים (סי' ה) שחייב אדם להוכיח עצמו מן העבירה וליישר דרכו קודם שיוכיח את חברו וכו'. וע"י בשו"ת הרדב"ז (ח"ו סי' ב' אלפים עח) לענין ראש ישיבה שחטא, וד"ל ותו כיון שהוא

עומד במקום משה רבינו להיטיב את העם מורידים אותו מגדולתו, שאומרים לו קשוט עצמך ואח"כ קשוט אחרים כו' ע"ש. וע"י בסה"ק צוף הרים [להרה"ק מגאסטנין] לפרש הכתוב (תצא כא-כא): "ובערת הרע מקרבך וכל ישראל ישמעו ויראו" שהמוכיח צריך לבער תחילה הרע מקרבו, ואז יפעול בדבריו להכניס יראת שמים בלב השומעים, וזהו "מקרבך", ושוב "ישמעו ויראו". וע"י בשו"ת מהרש"ם (ח"ב סי' נו) עוד בזה. וע"י בגמ' שבועות (יד.) מוטב יבא זכאי ויכפר על החייב, וע"י בדברינו שם (ד"ה מוטב). וע"י באוה"ח הקדוש (טו"פ לך) שא' הטעמים שאברהם אבינו מל עצמו קודם למילת בני ביתו, מצד קשוט עצמך ואח"כ קשוט אחרים.

3. תוספות מסכת בבא מציעא דף קח עמוד א ד"ה ליקוץ ענפיה
ליקוץ ענפיה – [1] שזה היה אותו יער עצמו של פרוזיק רופילא ולא היתה ידו במעל כלל לכך קילל.

4. דבר יעקב מסכת בבא מציעא דף קח עמוד א
א] תד"ה ליקוץ ענפיה - שזה היה אותו יער עצמו של פרוזיק רפולא וכו' ולכך קילל - וכן משמע מרש"י שזה היה אותו יער שהיה פטור מלקצוץ ולכך קילל. [2] אבל המאירי לומד שאין זה אותו יער, אלא דאין לקוץ יער של ת"ח בלי דעתו, שהרי אם יגידו לו לקוץ ישמע לדיון, ומי שקוצץ יער של ת"ח עושה שלא כהוגן וראוי לקללה.

5. שערים מצויינים בהלכה

דף קח. אמר מאן קצייה תקוץ ענפיה. פרש"י ימותו בניו. וכתב בעיון יעקב דהוא מדה כנגד מדה, כי האדם עץ השדה, והוא קץ אילן שלא יעשה עוד פירות, לכן תקצץ פירותיו [ועי' בפנים יפות (שופטים כ-ט) דחיי האדם תלויים באילן]. ועי' במס' ב"ק (צא:) לא שכיב שיבחת

6. בן יהודע על בבא מציעא דף קח/א
והא דאמר רבה בר רב הונא מאן קייציה תיקוץ ענפיה. קשא אם נתחייב לו ממון למה יקללו בנפשות. ונ"ל כונתו על ענפי אילנות ממש, שיזדמן אדם רע ומזיק ויקוץ לו ענפי אילנות שלו, אך הסטרא אחרא דרכה להתאחז ולקטרג בדבור הצדיק, דפרשה דבריו על ילדיו וקטרגה, וכמ"ש בוהר בריש בראשית, שקטרג על מאמר [שמואל ב' י"ב ה'] [חי' ה' כי בן מות האיש העושה זאת:

7. שערים מצויינים בהלכה

כולהו שני דרבה בר רב הונא לא אקיים ליה זרעא לרבה בר רב נחמן. והא דמצינו במס' יבמות (כה.) דשלח רבה בר רב הונא לרבה בר רב נחמן ילמדנו רבינו, אף שהיה קטן ממנו, י"ל משום מעשה שאירע כאן לכן נהג בו כבוד לפייסו. ועי' במס' מו"ק (כת.) דרבה בר רב הונא היה ענוותן.

8. שערים מצויינים בהלכה

רבנן לא צריכי נטירותא. פרש"י תורתו משמרתו וכו' [פי' חכמתם להם חומה מימינם ומשמאלם]. ורבינו גרשום (ב"ב ז:) פי' שהתורה ומע"ט שלהם משמרין אותן. ועי'

כתב בתשו' הרדב"ז (ח"א סי' תשנב) דבמקום שיש פקוח נפש גם התלמידי חכמים חייבים לפרוע בשמירת השכונה, ובפרט כשהחכמים בעצמם מודים דבעו נטירותא. וצ"ל שהגמ' כאן מיירי במקום שאינו פקו"נ. [ובזה מיושב קושית החזו"א הנ"ל].

9. שערים מצויינים בהלכה

אבל לאוכלוזה לא דרבנן לאו בני מיפק באוכלוזה נינהו. כתב בתשרי חת"ס (ח"ו

פרש"י דגנאי הוא להם. וז"ל המאירי אין מטריחין ת"ח בכך, שאין כבוד תורה בעבודת קרקע. ועי' ברמב"ם (ת"ת פ"ו ה"ט) ת"ח אינן יוצאין לעשות בעצמן כו' כדי שלא יתבזו בפני ע"ה וברמב"ם שכנים פ"ו ה"ו – שאין דרך ת"ח להזדלול בפני ע"ה. וכוזה מצינו כמה דברים שחששו ביותר לת"ח משום כבוד התורה, ולדוגמא במס' שבת (קיד). דת"ח שנמצא רבב על בגדו חייב מיתה, וכן במס' מגילה (כת). א"ר יוחנן כל תלמיד חכם שמברך לפניו אפי' כהן גדול עם הארץ חייב מיתה. וכן במס' שבועות (ל): האי צורבא מרבנן רידע סהדותא לחבריה לא ליול לבי דינא דוטר מיניה, וכן במס' קידושין (ע). לא מיבעי לך למיזל משום

דגברא רבה את, וכהנה רבות. וצ"ע אם רוצה לילך ולחפור אם מניחין לו, ולכאורה אינו רשאי להתבזות דהרי כבוד התורה עדיף, נועי' מה שהארכנו בקידושין שם (ר"ה כיון שנתמנה) כשעושה מלאכה בפרהסיא לצורך מצוה כגון למעקה וסוכה, ות"ח אינו יכול למחול על בזונו, וכש"כ בפרהסיא נעי' רמב"ם וכס"מ ת"ת סוף פ"ז]. שוב ראיתי בערוה"ש (י"ד סי' רמג ס"ב) שאפי' אם ירצה הת"ח לעשות אסור משום שאסור לו לבזות תורתו בפני ע"ה. ובחי' שפ"א לשו"ע

10. רש"י על בבא מציעא דף קח/א

והאידינא דכתבי פרסאי – [1] לאותן הלוקחין שדות שעל שפת הנהר קני לך השדה עד תוך הנהר, מלא צואר הסוס, והלוקחין גודרין גדירן רחוק מן הנהר שלא לקלקל את מקום הרבים, ואם בא אחד והחזיק מן הגדר ולצד הנהר מסלקינן ליה, לפי שהיא קנויה לבעל הגדר עד תוך המים:

11. תוספות מסכת בבא מציעא דף קח עמוד א ד"ה והאידינא דכתבי

והאידינא דכתבי פרסאי – [2] לא כפירוש הקונטרס דמפ' דמסלקינן ליה שהראשון קנאו מן המלך אלא דמסלקינן ליה לבא להחזיק לכתחילה משום דכיון דכתבי פרסאי כו' חיישינן שלא יבא להחזיק עד תוך הנהר כמו שכותב לו המלך ויעכב הילוך הספינות וביאתן לנמל וקנסינן ליה משום הכי להסתלק מכולה רקתא אפילו ממה שחוזן לנהר.

12. שערים מצויינים בהלכה

אפילו משום דינא דבר מצרא מסלקינן ליה משום שנא' ועשית הישר והטוב. כתב המאירי, דבר זה תקנוהו חכמים ועוותו בזה מדת הדין ללוקח משום ועשית הישר והטוב, ר"ל שיהא לוקח זה הולך במדת חסידות להניחו לזה שהוא מצרן וכו'. וכ"כ הרא"ש (סי' כד) והגהות אשרי (סי' לד) ובשו"ת הרא"ש (כלל ע"ג) דתקנת חכמים בעלמא היא. והרמב"ם (שכנים פ"ב ה"ה) כתב, אמרו חכמים

וכו'. וכ"כ במ"מ (שם הי"א) שדה בן המצר אינו אלא מדבריהם. ועי' היטב בלשון המ"מ (שם, ופי"ד ה"ה) והרמב"ן עה"כ (ואתחנן וי"ח) ועשית הישר והטוב. ובתשרי מיימונית (קנין סי' טז) כתב, שדבר שהוא משום ועשית הישר והטוב הרי הוא קרוב למצות עשה, ואין לפקפק בה ואין להערים בה. וע"ע בשו"ת חת"ס (ח"ו"מ סי' יא ד"ה הנה).

13. דבר יעקב מסכת בבא מציעא דף קח עמוד א

יב] נהרדעי אמרי אפ' משום דינא דבר מצרא מסלקינן ליה משום שנאמר ועשית הישר והטוב בעיני ה' - יש לחקור האם הוי דין דאורייתא או שהוי תקנה דרבנן וקרא אסמכתא. [1] הרא"ש והמאירי [ד"ה שנים]

והטור [סימן קעה] כתבו שהוי תקנה דרבנן, וכן לשון רש"י [בע"ב ד"ה לית וד"ה ישוב] שלא תיקנו חכמים ללוקח, משמע שהוי תקנה. [2] אבל לשון השלטי גיבורים [אות ב] חייב ליתן שהתורה אמרה, משמע שהוי דאורייתא. וכן משמע מתשובת הרי"ף [שהביא השיטה] שכתב לא הטיל הכתוב דינא דבר מצרא אלא על הלוקח כמו שאמרו ללוקח אזהריה רחמנא משום שנאמר ועשית הישר והטוב.

לשון הרמב"ם [שכנים יב - ה] דבר זה משום שנאמר ועשית הישר והטוב אמרו חכמים וכו' ואפשר להסתפק האם כוונתו שהוי מדרבנן וקרא אסמכתא או דהוי מה"ת וחכמים לימדונו מה כוונת הפסוק. המ"מ [סוף הל' שכנים] כתב התורה כתבה כלל ועשית הישר והטוב והכוונה שיתנהג בהנהגה טובה וישרה עם בני אדם, וחכמים תיקנו את פרטי הדינים, ולפ"ז הוי מהדברים שמסרו הכתוב לחכמים, [וכך נוכל לפרש גם בשלט"ג], ומ"מ כתב המ"מ [שכנים יב - יא] שהוי גדר של תקנה דרבנן, [ולכן כשיש ספק המצרן חייב להביא ראיה].

• רמב"ן על דברים פרק ו פסוק יח

(יח) ועשית הישר והטוב בעיני ה' על דרך הפשט יאמר תשמרו מצות השם ועדותיו וחקותיו ותכוין בעשייתן לעשות הטוב והישר בעיניו בלבד ולמען ייטב לך, הבטחה, יאמר כי בעשותך הטוב בעיניו ייטב לך, כי השם מטיב לטובים ולישרים בלבותם ולרבותינו בזה מדרש יפה, אמרו זו פשרה ולפנים משורת הדין והכוונה בזה, כי מתחלה אמר שתשמור חקותיו ועדותיו אשר צוד, ועתה יאמר גם באשר לא צוד תן דעתך לעשות הטוב והישר בעיניו, כי הוא אוהב הטוב והישר:

וזה ענין גדול, לפי שאי אפשר להזכיר בתורה כל הנהגות האדם עם שכניו ורעיו וכל משאו ומתנו ותקוני הישוב והמדינות כלם, אבל אחרי שהזכיר מהם הרבה, כגון לא תלך רכיל (ויקרא יט טז), לא תקום ולא תטור (שם פסוק יח), ולא תעמוד על דם רעך (שם פסוק טז), לא תקלל חרש (שם פסוק יד), מפני שיבה תקום (שם פסוק לב), וכיוצא בהן, חזר לומר בדרך כלל שיעשה הטוב והישר בכל דבר, עד שיכנס בזה הפשרה ולפנים משורת הדין, וכגון מה שהזכירו דינא דבר מצרא (ב"מ קח), ואפילו מה שאמרו (יומא פ) פרוקו נאה ודבורו בנחת עם הבריות, עד שיקרא בכל ענין תם וישר:

14. דבר יעקב מסכת בבא מציעא דף קח עמוד א

יא] נהרדעי אמרי אפי' משום דינא דבר מצרא מסלקינן ליה משום שנאמר ועשית הישר והטוב בעיני ה' - יש לחקור האם דינא דבר מצרא הוי דין בזמן הקנייה שאסור לאחור לקנות בלי רשות מהמצרן, ואם עבר וקנה קנסוהו שחייב למכור למצרן כיון שקנה באיסור, או שהוי דין מסירה שהלוקח חייב למכור ולמסור למצרן את הקרקע שקנה.

השו"ע [סימן קעה - נו] כתב שהפקר שא"א למצוא במקום אחר לית ביה דינא דבר מצרא. הסמ"ע [ס"ק קז] מסתפק יש לומר דה"מ בלא דמים, אבל אם המצרן יתן דמים, יכול לסלקו, ויקנה בדמים במקום אחר, לא דמי למתנה שא"א לסלקו בדמים שניחא לנותן שמתנה זו ישאר בידו שע"ז יזכור המקבל את החסד של הנותן. ומוסיף הסמ"ע שאינו מוכרע כ"כ די"ל הואיל ומתחילה החזיק בה בהיתר, תו לא מצי לסלקו אפי' בדמים. ובפרישה [ס"ק פז] נקט שיכול לסלקו בדמים. והספק של הסמ"ע תלוי בחקירה הזאת. עיין להלן אות טז ויז.

15. שערים מצויינים בהלכה

נהרדעי אמרי צריך למיקנא מיניה. פרש"י דאי לא קנה מיניה מצי אמר ליה משטה הייתי בך כדי להעמידה על דמים הראויין לה, שהרי הבעלים היה מעלה לי בדמים בשביל שחביבה עלי. ויש להעיר מדברי הרמב"ם

והנה בנמוק"י כתב ג"כ כפרש"י, והוסיף והלכתא צריך למיקנא מיניה, משום דחשבינן ליה לבר מצרא כאילו יש לו קצת קנין בגופו של קרקע, ומיהו כי קני מיניה סגי אע"פ דהוי כעין קנין דברים וכו'. אמנם ברא"ש כתב, דקנין המצרן אינו אלא סילוק ומחילה שמוחל ללוקח זכות שתקנו לו חכמים משום ועשית הישר והטוב וכו'. ועי"ש בפלפולא חריפתא דהרא"ש כתב ג"כ סילוק, דאי מחילה בלבד הא מסיק לקמן (ק"ב) דמחילה א"צ קנין, אלא הכא לאו מחילה לחוד איכא אלא סילוק זכות שיש לו באותו קרקע. ועי' ביר דוד דכי נמלך בו והשיב זיל זבון וזה טרח מאוד עד שזבן, א"כ למה נאמר ועשית הישר והטוב אצל המוכר, אדרבה נימא איפכא, כיון שזה יגע וטרח עפ"י דיבורו, א"כ לאו הטוב והישר הוא שתהיה יגיעו לריק, לזה כתבו דאיכא קצת קנין לבן המיצר משום עשיית הטוב והישר, ולהכי הך קנין לא פקע בכדי, וצריך קנין כנגדו.

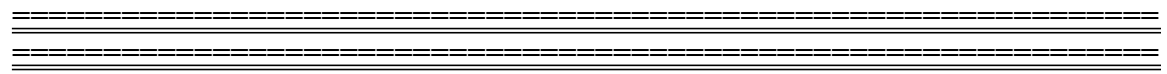
16. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת בבא מציעא דף קח עמוד א

לתיקוני שדרתיך וכו'. בעיקר דינא דבר מיצרא, מבואר בפוסקים דהמצרן קנה "מעיקרא", והיינו דהקנין שעשה הלוקח מעיקרא, חל עבור המצרן, ואסברה לה הגר"א ז"ל שזהו כמו שמצינו הילך מנה וכו', דמהני מדין עבד כנעני (ומסתמא אי"ז ממש כע"כ, אלא תקנ"ח הוא, והגר"א הביא הא דע"כ לדוגמא, ששייך קנין כע"ז ע"י אחרים).

17. דבר יעקב מסכת בבא מציעא דף קח עמוד א

יז] זבן במאתן ושויא מאה סבור מינה מצי אמר ליה לתקוני שדרתיך ולא לעוותי - **הרמב"ם** [שכנים יב - ה] **כתב הלוקח כאילו שליחו של הבר מצרא. ולכן כתב הרמב"ם [יג - ז] לוקח שבנה והשביח השדה הרי הוא בכל מעשיו כמו שליח, ונוטל רק ההוצאה, ואם הזיק מנכים לו מהדמים. ומבאר המ"מ לשון הגמ' מוכיח שא"ל לתקוני שלחתיך, אלמא הוי שליח. וכ"כ הגר"א [סימן קעה - יז].**
וכן פסק הרא"ש [סו"ס כג] שאם התיקר או הוזל, הוי רוח או הפסד למצרן משום שהלוקח הוי שליח שלו.

ולעיל [אות יא] הבאנו החקירה האם דין בר מצרא הוי דין בזמן הקניה שאסור לאחר לקנות בלי רשות מהמצרן, או שהוי דין השבה שהלוקח חייב למכור למצרן. ומדברי הרמב"ם והרא"ש שכתבו שהלוקח הוי שליח של המצרן מבואר שהוי דין בזמן הקנין שאינו יכול לקנות לעצמו אלא בשביל המצרן. וקשה דהבאנו ראייה מהתורא"ש שסובר שגם אם קנה בהיתר איכא דין שחייב למכור למצרן. וצ"ל שהרא"ש סובר שאיכא ב' דינים, גם דין שאסור לאחר לקנות [ולכן נעשה שליח בזמן הקנין], וגם דין שחייב למכור למצרן [אף היכא שליכא איסור לקנות ולא נהיה שליח, ובכה"ג יהיה יוקרא וזולא של לוקח].

18. דבר יעקב מסכת בבא מציעא דף קח עמוד ב

א] ואי לא איערומי קא מערים - [1] פירש"י מהשתא מסלקינן ליה, משמע שגם הקצת שקנה בתחילה מתבטל. [2] אבל הרמב"ם [שכנים יג - ה] והשו"ע [סימן קעה - כח] כתבו שמסלק אותו מהשדה שקונה לבסוף, ומשמע שמה שקנה בתחילה אין הבר מצרא מסלקן וכ"כ הסמ"ע [ס"ק מח]. והטור [סימן קעה - מה] הביא בזה מחלוקת,

ע"ש בב"י. וסברת רש"י כיון שהוי הערמה קנסו שהכל יתבטל. והרמב"ם סובר שאי אפשר לבטל את מה שקנה בהתחלה כיון שאין למצרן על זה דינא דבר מצרא.

19. שערים מצויינים בהלכה

כתב הב"י (סו"ס קעה) בשם תשו' הגאונים, מי שעשה הערמה לדחות דינא דבר מצרא כגון כו', אם נגלה הדבר בראיה ברורה שעשה הערמה, אין חוששין להערמתן ומסלק ללוקח משום דינא דבר מצרא, ונהגו בתי דינים שמחרימין סתם על מי שעשה קנוניא בדבר זה לדחות דינא דבר מצרא. ועי' בתשו' מיימוני

דף קח: ואי לא איערומי קא מערים. עי' בפרש"י, והנה הרא"ש הביא בשם רה"ג בספר מצרנות, כיון ששניהם נתכוונו להערים בטל המכר מעיקרו, וישאר הקרקע ביד המוכר ולא נכוף המצרנים באלו הדמים, והרא"ש חולק וס"ל שאין המכר בטל, אלא שאין ללוקח דין מצרן וכו'. ועי' בטור (ס"י קעה

20. חדושי הר"ן על בבא מציעא דף קח/ב

לבעלים הראשונים לית בה משום דינא דבר מצרא. פי' שאם מכר לבעלים הראשונים אין בעל המצר מוציא מידו אבל באו שניהם לקנות בעל המצר קודם, וכן נמי אי זבנה לאינש דעלמא בר מצרא מסלקו ממנה אבל בעלים הראשונים לא, ומסתברא דכי היכי דאמרינן דאין בר מצרא מוציא מיד בעלים הראשונים ה"ה לבנם דבדידה נמי איכא משום ועשית הישר והטוב דומיא דשומא דהדרא משום ועשית הישר והטוב והדרא נמי ליורש לפי פרש"י ז"ל כמו שכתבתי בפ' המפקיד בס"ד:

21. שערים מצויינים בהלכה

ובש"ך (ס"ק לא) כתב, דצ"ע לדינא כשמכר קרקע שלו לבנו אם יכול בעל המצר לסלקו, שהבן יכול לומר דזהו הישר והטוב שאני מחזיק אחוזת אבותי, ולזה הדעת נוטה לכאורה. ובבאה"ט (ס"ק נו) תמה עליו עי"ש. ובפת"ש (ס"ק יג) - האריך בזה, והביא מד' השטמ"ק כאן בשם הרי"ף, דמבואר דאפי' בבני בניו אמרי' כן כו' [ומיישב תמיהת הבאה"ט].

22. שערים מצויינים בהלכה

כתב בשו"ת הריב"ש (סי' תקנז) שהנותן להקדש לית ביה משום דינא דבר מצרא, כיון דליתמי ליכא משום דינא דבר מצרא, ה"ה להקדש, דדין הקדש עניים כדין יתומים לכל דבר וכו', ועי"ש עוד טעם. וכן נפסק בשו"ע (סי' קעה סני"ה). ומ"מ כתב במשפט שלום (משמ"ש ס"ק לה) בשם פרח מט"א, דדוקא אם כבר קנה להקדש, אבל לכתחילה המצרן קודם, ועי"ש מש"כ בעיקר דינו של הריב"ש. ועי' בשו"ת מבח"י (ח"ד סי' עז, וח"י סי' קמח) ושו"ת צי"א (ח"ו סי' מב פ"ו אות ט) מש"כ בזה.

23. רא"ש על בבא מציעא פרק תשיעי - סימן כח

זבין מעובד כוכבים וזבין לעובד כוכבים לית ביה משום דינא דבר מצרא. זבין מעובד כוכבים דאמר ליה אריה אברחאי ממצרך זבין לעובד כוכבים עובד כוכבים לאו בר ועשית הישר והטוב הוא אלא שמותי משמתין ליה

עד דמקבל עליו כל אונסא דאתי ליה מחמתיה והוא שיוכל למכור לישראל באותן דמים שקנאו העובד כוכבים אבל אינו מחויב למכור לישראל בפחות ואי חזינו שמתכוין העובד כוכבים לקנות במיצר ישראל כדי להשחית נחלת ישראל כגון בשכונת היהודים או שיש ערמה בדבר הכל לפי ראות הדיינים והא דאין ממתניין עד שיבא לו היזק וינדהו אז עד שיפרע לו משום שהחמירו חכמים לקונסו שיכתוב לו שטר שיעבוד על נכסיו ויחול השיעבוד מעתה:

24. תוספות מסכת בבא מציעא דף קח עמוד ב ד"ה משמתנין ליה
משמתנין ליה עד דמקבל כו' - דוקא שישראל רוצה ליקח בדמים שנתן העכו"ם.

25. דבר יעקב מסכת בבא קמא דף קיד עמוד א
ה' זבין לעכו"ם עכו"ם ודאי לאו בר ועשית הישר והטוב הוא - פירש"י [ב"מ קח ב] משום שדינא דבר מצרא הוי על הלוקח ולא על המוכר, והטעם משום שמוכר אומר אם ארצה לא אמכרנה לך ותשאר בידי. וקשה דמ"מ כעת שהוא מוכר למה אינו חייב למכור למצרן מצד ועשית הטוב והישר. [1] ואפשר לומר ע"פ מש"כ התוס' [ב"ב יב ב] שהא דכופין על מדת סדום היכא שזוה נהנה וזה לו חסר, ה"מ מי שכבר גר בבית של חבירו [שלא קיימא לאגרא], שא"צ לשלם שכירות, אבל פשיטא שבעה"ב יכול למנוע מאנשים להכנס לגור בביתו, דודאי אדם בעלים על שלו לעשות בו כרצונו, וה"נ המוכר בעלים על שלו למכור כרצונו, וכשם שיכול לא למכור, יכול לא למכור לאנשים מסוימים, ודוקא לוקח שאין הקרקע שלו ובא לקנותה, אז כופין מדין ועשית הישר והטוב שיתן לבר מצרא לקנותה. ולפ"ז מסתבר שהכל תלוי בזמן לקיחה, ואם הלוקח לקח בהיתר כיון שכבר נהיה שלו, הוא דומה למוכר שאין לו חיוב למכור את שלו משום ועשית הישר והטוב, [וכמש"כ השיטה הנ"ל אות ד לתרץ קושית התורא"ש].

[2] והאבן האזל [שכנים יג - יא ד"ה והנראה] מבאר הטעם שלא הטילו דינא דבר מצרא על המוכר, משום שאם המוכר יהיה חייב לבוא קודם אל המצרן למכור לו, לא יוכל לברר כמה כסף יתן הלוקח, דהמצרן ירצה לקנות בזול, ולוקחים אחרים עדיין אינם רוצים לקנות, ולכן חכמים הטילו על הלוקח [שיודע בכמה רוצה לקנות], לשאול המצרן האם גם הוא מוכן לקנות במחיר כזה, ובכה"ג המוכר לא יפסיד.

26. דבר יעקב מסכת בבא מציעא דף קח עמוד ב
יד] לאשה... לית בה משום דינא דבר מצרא - [1] רש"י מפרש מכר לאשה. [2] ומאירי כתב שי"מ גם אם המוכרת היא אשה ליכא דינא דב"מ. וכן פוסק הרמ"א [סימן קעה - מז] והסמ"ע [ס"ק פז] מביא מהרי"ו שחולק. המרדכי [סימן שצד] כתב שגם אם המצרן היא אשה ליכא דינא דב"מ וכ"פ הש"ך [סימן קעה - מד]. וכתבו הנ"י והמ"מ [שכנים יב - יד] הא דליכא דינא דב"מ אם אשה קונה, ה"מ אשה לא נשואה או נשואה שידוע שיש לה נכסים, אבל אם לא ידוע חיישינן להערמה שקונה עבור בעלה.

27. דבר יעקב מסכת בבא מציעא דף קח עמוד ב
טז] ולשותפי לית בה משום דינא דבר מצרא - א. רש"י מפרש שותף שמכר לחבירו חלקו בשדה שהן שותפים בה, הוי השותף עדיף על המצרן. וכתב הרא"ש שלפי רש"י אף אם המצרן קדם, יכול השותף לסלקו, שהוא עדיף כיון שיש לו חלק בכל השדה, ועדיף ממצרן שאינו בא אלא מכח סמיכות לשדה. ב. הרמב"ם [שכנים יב - ה] ורב האי גאון [הובא ברא"ש ובר"ן] מפרשים אם מכר השדה לאדם שהוא שותף עמו בסחורה או שותף בשדה אחרת, אין המצרן יכול לסלקו. וכ"פ השו"ע [סימן קעה - מט] וכתב הסמ"ע [ס"ק פח] שה"מ אם קדם השותף ולקח הקרקע, אבל אם המצרן קדם אין השותף יכול לסלקו. ג. הרא"ש מביא י"מ שמייירי באדם שיש לו קרקע הסמוכה לקרקע השותפים ומכרה לאחד השותפים, שאין המצרן מהצד יכול לטעון שהוא ודאי מצרן והשותף ספק [שמא יקבל לאחר חלוקה בצד אחר], אלא שניהם נחשבים למצרנים.

28. רש"י על בבא מציעא דף קח/ב
שכיני העיר ושכיני השדה שכיני העיר קודמין - נראה בעיני, דלאו בדינא דבר מצרא איירי, אלא להשיא עצה דרך ישר וטוב למוכר, שאם יש לו שדה למכור ובאו עליה ללוקח שכינים הדרים אצלו בדירה, ושכן שיש לו בשדה, ששדותיהן סמוכות זו לזו, וזו שיש לו למכור אינה סמוכה למצרן שכיני העיר קודמין, ואני לא דקדקתי

בה מפי רבינו כל צרכי, ועד הנה פירשתי דבמצרון דיליה קאמר, והשתא לא נראה לי, דאם כן, הוה ליה למיתניניהו בהדי הנך דלעיל, ולמימר הכי לאשה וליתמי ולשותפי ולשכיני העיר ולתלמידי חכמים לית בה משום דינא דבר מצרא, מאי שנא דשני בלישנא דכולי שמעתא, למינקט לישנא דקודמין, ותו, דקאמר שכן ותלמיד חכם ותלמיד חכם קודם, אי האי שכן מצרן הוא, אמאי תלמיד חכם קודם, תלמיד חכם לאו בר ועשית הישר והטוב הוא, דהאי ועשית אלוקה שדויה רבנן, כדאמרינן לעיל גבי זבין לנכרי נכרי לאו בר ועשית כו', ותו, קרוב ותלמיד חכם מאי דינא דבר מצרא איכא, ואם תאמר כששניהן מצרנין אטו משום דתלמיד חכם הוא משלח גלימא דאינשי זוזי טבי זוזי תקולי מצרן שבא לעורר על המקח מביא מעות שמשקלן טוב יותר על של לוקח, אבל של לוקח טבין וחריפין במטבע היוצאה יותר משל מצרן, ואי נמי איפכא:

- **תוספות רא"ש על בבא מציעא דף קח/ב**
שכני העיר ושכני שדה. **פרש"י דלא איירי בדינא דבר מצרא, וקשה למה הפסיק בדינא דבר מצרא,** ופי' ר"ת ששניהם מצרנים כגון שהשדה סמוכה לעיר, ואחד יש לו שדה בעיר סמוכה לה ואחד בשדה מצד אחר, וניחא עתה לשון קדימה, וכן כולם:

- **דף על הדף מסכת בבא מציעא דף קח עמוד ב**
בגליוני הש"ס (עירובין נד, א) מיישב לומר שאכן תלמיד חכם אינו בדיני בר מצרא, דהנה מצינו במסכת יומא (עא, א) 'תלמידי חכמים שדומין לנשים', וביאר במאירי, שדומין לנשים בכך, שכמו נשים כל כבודה בת מלך פנימה ואין דרכה לצאת, כמו כן תלמידי חכמים אינם יצאנים. מעתה יש לומר, כמו שבאשה אין דין בר מצרא כיון שאין דרכה לצאת ולקנות, כמו כן תלמיד חכם שאין דרכו לצאת לא יהיה בו דין בר מצרא.

29. תוספות מסכת בבא מציעא דף קח עמוד ב ד"ה שכיני העיר
שכיני העיר כו' - הא מילתא בדין הקדמה קמייירי כששניהם מצרנים ושכן עיר מצרן מצד העיר שיש לו שדה אחורי ביתו הסמוכה לזו ושכן שדה שיש לו שדה רחוקה מן העיר הסמוכה לזו.

30. שערים מצויינים בהלכה

קרוב ות"ח ת"ח קודם. עי' בשו"ת חכם צבי (סי' ע) בהא דק"ל בשו"ע (יו"ד סי' קנא ס"ג) לענין צדקה, דקרוביו קודמין לכל אדם, ה"ה שקרובים קודמים לת"ח, והגם דבגמ' כאן מוכח דת"ח קודם לקרוב, מ"מ אין לדמות דין צדקה לדינא דבר מצרא, שהרי כאן אמרי' ג"כ דשכן קודם לקרוב, וא"א לומר דלענין צדקה שכן קודם לאח [והעתיקו לדינא בחי' הגרע"א שם].

31. תוספות מסכת בבא מציעא דף קח עמוד ב ד"ה ארעא דחד
ארעא דחד ובתי דחד - שהבית בנוי על גבי קרקע מרי דארעא מעכב שלא ימכור הלה עציו ואבניו כי אם לו אבל בבית אצל בית או קרקע שאינו עומד לזריעה לא שייך דינא דבר מצרא דלא שייך התם טעמא דקאמר בסמוך להכניס תלם אחד ודוקא בשדה של זריעה שייך הישר והטוב שיכול לחורשה בבת אחת וכן פר"ת בתשובה אחת המתחלת חזרנו על כל צידי צדדים ולא מצאנו דין מצרנות בבתיים.

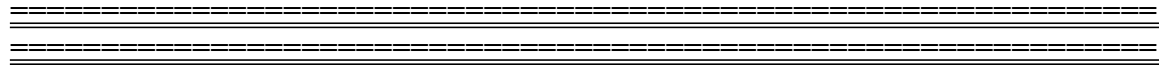
- **דבר יעקב מסכת בבא מציעא דף קח עמוד ב**
כאן [תד"ה ארעא וכו' מרי דארעא מעכב שלא ימכור הלה עציו ואבניו אלא לו - ... התו"ח מבאר שהתוס' ס"ל שדוקא היכא שהאחר אינו חושב להשאיר הבנין אלא ליקח העצים ואבנים, אז בעל הקרקע קודם, כיון שאיכא הישר והטוב למכור הבית למי שימשיך ליהנות מהבית, אבל אם הלוקח חושב להשאיר הבית אין בעל הקרקע עדיף עליו, ומשום דינא דבר מצרא ליכא שאין דינא דב"מ נוהג בבתיים.

ולפ"ז מוכח מהתוס' שהלוקח רשאי להשאיר הבית על קרקע חבירו. ולפ"ז מובן הקשר עם המשך דברי התוס' שהביאו הא דר"ת שליכא דינא דב"מ בבתים [עיין מהר"ם שנדחק בזה].

32. דבר יעקב מסכת בבא מציעא דף קח עמוד ב

כג [ארעא לבתי וארעא לזרעא ישוב עדיף - ...
וכתב הרא"ש הא דבית עדיף היינו עדיף על מי שרוצה לזרוע זרעים, אבל מי שרוצה לנטוע אילנות עדיף מבתים.
וכן פסק השו"ע [סימן קעה - כו] ומבאר הסמ"ע ככל שעושה דבר יותר קבוע הוי יישוב טפי, ולכן בתים הוי
יישוב טפי מזרעים, ואילנות טפי מבתים, שהם קבועים וקיימים בקרקע יותר מבתים. [ואפשר שה"מ בימיהם,
אבל היום בתים קבועים יותר].

**כתבו הב"י [סימן קעה - מג] והסמ"ע [ס"ק מג] מדלא קאמר משום ישוב א"י אלא משום ישוב משמע
דהאי ישוב עדיף מיירי אף בחו"ל. והטעם משום שדינא דב"מ הוי משום ועשית הטוב והישר, ולכן
בטעם כל שהוא דחינן לה, וגם בחו"ל חשו לישוב הארץ.**

33. שערים מצויינים בהלכה

**מתנה לית בה משום דינא דבר מצרא: מכאן
כתבו בספרי דרוש לדחות מה שטענו
המלאכים שמגיע להם התורה ולא לישראל נ"ע**

גמ' שבת פח: [שלכאורה טענת המלאכים מטעם
דינא דבר מצרא, אמנם בגמ' כאן מבואר דליכא
במתנה דינא דבר מצרא, והרי במדרש רבה
(יתרו פכ"ח-א) איתא דבמתנה ניתנה התורה [נ"ע]
פני דוד יתרו אות ט, משפטים אות י, צוארי שלל
— קדושים, כסא דוד דרוש ד, בני יששכר סיון סוף
מאמר ב, שפ"א יתרו תרנ"ח, ביאור מהרי"פ למדרש
שם, ושו"ת נחל יצחק בהקדמה פתח השער, ועוד.
וע"ע בשפע חיים (ליל שמע"צ) בכמה אופנים], ויש
שכתבו עפ"ד הש"ך (סי' קעה ס"ק לא) דבמוכר
לבנו ליכא משום דינא דבר מצרא [נ"ע בדברינו
בסמוך ד"ה לבעלים — ובש"ך], וישראל הם בני
למקום, [ובבני יששכר (סיון מאמר ה-כג) פי' בזה
הסמיכות (ראה יג-ט) "לעשות הישר בעיני ה' אלקיך",
וסמך ליה (יד-א) "בנים אתם לה' אלקיכם"], ועוד
תירצו מטעם דבשותף ליכא משום בר מצרא
[נ"ע בדברינו בסמוך ד"ה ולשותפי, אמנם עיי"ש בשם
הערוה"ש], וישראל נעשו שותף במעשה
בראשית, ועוד י"ל מטעם דבמטלטלין ליכא
משום דינא דבר מצרא, ע"י בשו"ע (שם סני"ג).